

УДК 316.4 (470)

І.В. СЕМЕНЮК

ОСОБЛИВОСТІ ЕКОНОМІЧНОЇ ТА СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ МОДЕРНІЗАЦІЇ СУЧАСНОГО ПІВДЕННОКОРЕЙСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Семенюк Ігор Валентинович – доцент кафедри гуманітарних наук Класичного приватного університету Запоріжжя, кандидат філософських наук, священнослужитель

Розглянуто головні особливості та чинники економічної та соціокультурної модернізації, яка вплинула на формування сучасного південнокорейського суспільства. З'ясовано, що модернізація є комплексний спосіб вирішення важливих завдань, які в повному обсязі стояли перед корейською державою, на шляху до їх сучасного економічного розвитку та глобального впливу. Проаналізовано ключові особливості та чинники корейської модернізації.

Ключові слова: модернізація, глобалізація, цінності, світоглядні настанови, економічний прогрес, соціокультурні системи, дирижизм, південнокорейське суспільство, патріотизм.

Рассмотрены основные особенности и факторы экономической и социокультурной модернизации, которая повлияла на формирование современного южнокорейского общества. Исследовано, что модернизация является комплексным способом решения важных задач которые в полном объеме стояли перед корейским государством, на пути к их современному экономическому развитию и эффективности. Проанализированы ключевые особенности и факторы корейской модернизации.

Ключевые слова: модернизация, глобализация, ценности, мировоззренческие установки, экономический прогресс, социокультурные системы, дирижизм, южнокорейское общество, патриотизм.

The main features and factors of economic and socio-cultural modernization, which contributed to the formation of modern South Korean society. Investigated that modernization is a complex way of solving important problems which are not fully faced the Korean government, on the way to their current economic development and efficiency. Analyze the key features and factors of Korean modernization.

Keywords: modernization, globalization, values, worldviews, economic progress, social and cultural systems, di-ri-gism, South Korean society.

© І.В. Семенюк, 2013

Постановка проблеми. У сучасному світі кожна нація активно намагається змінити своє життя на краще, вийти на більш високий рівень розвитку. Але по-справжньому досягти успіху в справі піднесення добробуту, випередити інші народи вдається тільки тим націям, які вирішують це завдання, ясно усвідомлюючи власну ідентичність, світогляд та цінності. В цьому була і цінність корейської модернізації.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У світових розвідках виокремлюються відомі підходи до вивчення модернізації як феномена, що здійснив великий вплив на світову спільноту, та приніс великі зміни в людську цивілізацію. Дослідження щодо світової модернізації та модернізаційних процесів ми знаходимо у працях Ю.Габермаса, М.Вебера, Н.Лумана, Т.Парсонса, П.Штомпка, наукові розвідки щодо модернізаційних перетворень у Південній Кореї, досліджуємо в працях південнокорейських, американських та інших західних дослідників: Ч.Армстронг, Ф.Гібней, Г.Кім, Б.Камінгс, М.Кліффорд, Мун Ін Чжонг, Пак Чжон Хі, Сонг Мін Хонг, Сон Хунчоль, Д.Стейнберг, Д.Обердорфер, Д.Хелгесен та ін. У російській історіографії питання модернізації Південної Кореї отримали висвітлення, насамперед, у роботах В.Мазурова, якому належить пріоритет в переосмисленні радянських оцінок політичних процесів в цій країні. Його монографія «Від авторитаризму до демократії (практика Південної Кореї та Філіппін)» побудована на порівнянні двох азіатських держав

[4]. А також у працях інших відомих російських корееведів і сходознавців як В. Денисов, Ф.Лі, А.Ланьков, В. Міхеєв, С. Сусліна, А. Торкунов та ін. [10]. Особливий внесок у дослідження модернізації світу, Китаю та Азії здійснив Хе Чуаньци у своїй праці «Доповідь про світову модернізацію та модернізацію в Китаї» [14, с.121]. Слід зауважити, що потенціал нації визначається не стільки наявністю матеріальних ресурсів або розміром території держави, скільки силою духу і колективною мудрістю народу. Ці важливі світоглядні перетворення були взяті за основу концепції модернізації південнокорейським президентом Пак Чжон Хі. У своїй праці щодо модернізації корейського суспільства він сказав: «Намагаючись пробудити сили народу, необхідні для проведення модернізації Кореї, я робив усе можливе для відродження духу і колективної мудрості нації, яка була особливим чинником наших предків упродовж історії країни»[12].

Мета дослідження. Визначення особливих чинників, які вплинули на модернізаційні процеси в південнокорейському суспільстві. Модернізація розуміється в даній роботі як перехід від традиційного аграрного суспільства до світського, міського й індустріального. Моделі модернізації суспільства і держави залежать від багатьох передумов, які охоплюють не тільки економіку країни або її політичний устрій, але й соціокультурні особливості [16, с.17 - 20]. Щодо модернізації у Південній Кореї, то розглянемо дві важливі її особливості: економічну та соціокультурну.

Виклад основного матеріалу дослідження. У корейській мові слово «модернізація» - «сонджінхва» складається з елементів: «прогрес, передовий», що можна перекласти як «розвиток, прогрес» [4]. Історично корейське суспільство протягом тридцяти років знаходилося під сильним впливом Японії. Корея того часу була бідною відсталою країною. Після війни Корея розділилась на дві держави: Комуністична північ та Демократичний південь. Усі корисні копалини, виробництво та фабрики залишилися на півночі, а південь був переважно аграрним регіоном і не мав істотної промисловості [5, с.56 - 60].

Економічне підняття та модернізаційні процеси в Південній Кореї розпочалися з першого особливого фактора «Рух за нову громаду», що розгорнувся в загальнонаціональному масштабі, і поставив за мету такі важливі моменти, як відновлення духу корейського народу, його культури, цінностей, гармонії, патріотизму та ліквідацію бідності в країні, щоб без допомоги ззовні створити більш процвітаючу країну. Ідеологічною основою державної політики щодо ефективності модернізації стали ідеї «чучхесон» - з корейської мови: «дух національної незалежності, що базується на самостійності, опорі на власні сили і самообороні». Це був час повернення до кращих конфуціанських цінностей: працьовитості, дисципліни, чесності, патріотизму, гармонії, відданості державі та сімейно-родовому клану [4].

Точкою відліку в корейській модернізації перш за все була соціокультурна модернізація, яка була підґрунтям економічних перетворень. Рух за нове суспільство був спрямований на створення таких умов, при яких корейці зможуть, ліквідувавши бідність і злидні, вести гідне, культурне життя в гуманній атмосфері загального благодіяння. Як йдеться у старій корейській приказці: «Без хорошого одягу і їжі немає і етикету» [12]. В цих умовах було прийнято єдино можливе рішення, яке стало рушійним механізмом на шляху відновлення та модернізації економічної сфери у Південній Кореї - дешева і якісна робоча сила, яка стала другим фактором в економічній модернізації Кореї. На цьому етапі розвитку тогочасної Кореї була одна дуже важлива перевага: традиційно висока трудова культура, яка існує в Східній Азії [11].

Експортоорієнтована економіка стала третім фактором економічної модернізації та піднесення Республіки Кореї. Не маючи корисних копалин, корейці закупляли сировину, а виготовлені товари відправляли на експорт. Цей важливий ривок економічної модернізації, тісно пов'язаний з ім'ям президента Пак Чжон Хі. Глава держави був яскравою та багатовимірною особистістю. Його політична діяльність і головне досягнення були ознаменовані великими змінами і всім відомим: «корейським економічним чудом на річці Ханган» [3, с.22 - 24].

У жовтні 1972 р. диктаторська політика Пак Чжон Хі приймає рішення сконцентрувати у своїх руках усі важелі влади для забезпечення політичної стабільності; досягнення економічної переваги над Північною Кореєю і виходу Республіки Корея

на рівень розвинутих світових країн світу. Нова конституція, «Юсін» (з кор.: «Оновлення»), була схвалена на референдумі і символізувала початок Четвертої республіки. Фактично вона узаконила диктатуру президента і можливість продовження його влади на необмежений термін [4]. Модель «The Growth Accounting», яка була визнана у світі як універсальна, оскільки заснована на додаткових вкладеннях капіталу і праці, стала основою економічної модернізації та реформ у Південній Кореї, що досягалось також за рахунок великого припливу прямих іноземних інвестицій. Ця модель, з'єднавшись з корейською системою управління (тобто жорсткою дисципліною праці, що досягається консенсусом взаємин підприємця з профспілками, строга ієрархія) і з чітким державним розподілом ресурсів, іноземних капіталів дали ефективну віддачу для виходу Республіки Корея зі стану слабозрозуміної бідної країни до світового лідера. Модернізація пройшла дві стадії - від імпорту до експорту, але на всіх стадіях модернізаційного періоду вирішальну роль відіграло державне стратегічне планування та акумуляція фінансових коштів у руках державних фінансових інститутів [17, с.235].

На думку південнокорейських дослідників, економіка Південної Кореї, більше за інші економіки в Східній Азії, була піддана державному дирижизму, одному з головних чинників сталого економічного розвитку країни. Державний дирижизм (з фр. *dirigisme* (e) - політика активного втручання в управління економікою з боку держави), вилився в невластиву для ринкової економіки політику державного стратегічного планування та строгого контролю. В Південній Кореї людей призначали олігархами, а держава прямо й опосередковано вкладала фінанси в нібито «приватні» національні проекти. Суть програми економічної модернізації була в наступному: орієнтація на індустріальний розвиток, зміцнення зв'язків з ринками провідних промислових - розвинених країн, включення експортного сектора національної економіки в систему міжнародного поділу праці. Програма була розрахована на 20-річний період, протягом якого передбачалося послідовно виконати чотири п'ятирічні плани з 1961 по 1981 рік, і саме ця програма була ефективно досягнута народом Республіки Корея [9]. В кінці 1960-х років будується Пхоханський металургійний комбінат, один з найбільших в Азії, на який Світовий Банк грошей не хотів виділяти через те, що, на його думку, будівництво металургійного комбінату в безнадійно відсталій та малорозвинутій Південній Кореї - це безумство і авантюра. Зараз у жовтні 2012 року цей завод визнали одним із світових лідерів у чорній металургії. Не було б Пхоханського комбінату, то не було б ні автомобілебудування, ні суднобудування у Південній Кореї [19, с.112-115].

Ситуація в Республіці змінилася, коли виникла гостра необхідність підтримувати високу конкурентоспроможність експортної продукції не за рахунок масового випуску трудомістких і середньої якості товарів, а предметів високотехнологічного або науково - технічного виробництва. На початку 90-х, настав період характерний тим, що дешева

робоча сила в Південній Кореї перестала бути чинником економічного зростання, і його слід було замінити іншими джерелами. Успіхи Південної Кореї в експорті, який вивів її на початку XXI століття на одинадцять місце в світі серед найбільших торговельних країн, були засновані на масовому виробництві великої кількості товарів, що не вимагають великих технологічних витрат. Двигунами науково-технічного прогресу у процесі економічної модернізації поступово ставали великі південнокорейські корпорації (чеболі): «Самсунг Електронікс», один з головних у світі виробників чипів пам'яті для комп'ютерів, та іншої побутової техніки або компанія «Хенде моторс», найбільший виробник автомобілів в країні. Також модернізаційні процеси стали рушійним механізмом до появи південнокорейських фірм транснаціональних корпорацій, сучасних світових лідерів [17, с.347-348].

Зараз у Південній Кореї найпотужніше автомобілебудування, суднобудування. За даними Всесвітнього банку розвитку на вересень 2012 року, країна посідає перше-друге місце в світі за тоннажем кораблів, спущених на воду (а по машинах - п'яте-шосте місце в світі). Ці галузі, де потрібні величезні початкові інвестиції, дуже важко було б запустити у відносно маленькій країні без прямої державної допомоги і підтримки. Така підтримка була в Кореї. Світова криза негативно вплинула на економіку Південної Кореї, але країна мала запас міцності за рахунок великих золотовалютних резервів. До середини 2009 р. обсяг південнокорейського експорту досяг 104,9 млрд. дол., і тим самим Сеул вийшов на десяте місце серед великих експортерів світу [4].

Сучасний аналіз особливостей економічної модернізації у Республіці Корея виявив такі важливі напрямки модернізації: подолання економічної нерозвиненості, створення конкурентоспроможної економіки інтегрованої у світове господарство, активна участь у регіональних зв'язках і угрупованнях, а також Південна Корея є найвпливовішою державою у світових глобалізаційних процесах. На даний момент, щоби підтримувати важливі економічні процеси, та науково технічні розробки у березні 2005 року, було вкладено п'ятнадцять мільярдів доларів в будівництво науково - технічного міста Сенджон, яке в 2020 році стане найбільшим у світі містом науки, та наукових розробок. Важливим став також прорив на світових ринках компанії Самсунг з її смартфоном «Гелексі Нот» третього покоління, який в 2012 році став найпопулярнішим смартфоном у світі. За п'ять місяців протягом 2012 року станом на листопад було продано більш ніж тридцять мільйонів смартфонів, випередивши багато світових виробників [20].

Іншим важливим проривом, завдяки економічній модернізації, було зростання інтересу до вивчення корейської мови, яка сьогодні вивчається майже у 80-ти країнах світу, де відкрито філіали від Університету імені короля Сенчжон близько 150 навчальних закладів корейської мови, за даними на вересень 2012 року. Постійно зростаючий економічний статус Кореї і популярність корейської поп-культури в світі підвищують інтерес

іноземців до «хангиль» (корейська фонематична абетка). Для його подальшого поширення уряд Республіки Корея планує до 2016 року збільшити число зарубіжних відділень Інституту імені короля Сенчжона Великого до двохсот. [7]

Важливою умовою економічного зростання була соціокультурна модернізація. Вона включає в себе соціокультурні фактори, які сприяють вибору стратегії здійснення інтересів, будучи втіленими в інститутах, впливаючи на прийняття рішень, вибір цілей і засобів діяльності [1]. Найважливішими умовами соціокультурної модернізації є: опора на культурні традиції та цінності країни, її народів; соціальна спрямованість розвитку, його людський і соціальний вимір; глибоке розуміння і повага до особливостей способу життя народу, його норм і традицій, цінностей і моралі, якими керується в своєму житті більшість населення; відповідальність держави за долю Вітчизни; гармонійна інтеграція приватних і громадських інтересів [13]. До основ соціокультурної модернізації Південної Кореї, яка стала фундаментом економічної модернізації, слід віднести декілька особливих складових: «гармонія», «ціннісні орієнтації», «патріотизм» та «протестантизм».

Намагаючись пробудити сили народу, необхідні для проведення економічної модернізації Кореї, перш за все, як уже зазначено нами, було здійснено модернізацію в соціокультурній сфері, яка мала в своїй основі відродження духу і колективної мудрості нації, відновлення занедбаного та розпрошеного розуміння справжніх предків корейців, образ незалежного народу, безстрашно перемагаючого незліченні іноземні вторгнення; образ миролюбних людей, які намагалися жити в гармонії і співпрацювати з оточуючими народами і своїми земляками [12].

Гармонія – це невід'ємна частина даоської філософії. Згідно з нею, гармонія - це поєднання первісних елементів енергії космосу «Інь» та «Янь». Згідно з світоглядом східних людей, все має бути в стані рівноваги, інакше кажучи у гармонії. Якщо енергії не відповідають одна одній, виникають неприємності, починаються проблеми, катастрофи в політиці, економіці. «Інхва» - як «мирна реакція», – визначає підхід до гармонії, є досить важливою для колективістського суспільства, де важливим консенсусом є «мир», задля успіху для досягнення поставлених цілей. Мир – розумівся як принцип ненасильства і як відсутність війни, конфліктів, страждань. Будучи побудованим на філософських ученнях конфуціанства, східні люди завжди прагнули до миру, який вони вважали частиною гармонії та світогляду. [2, с.24 - 50].

«Єкук» - як любов до держави, а «Єкуксім» - патріотизм теж став рушійною соціокультурною настановою на шляху до економічного зростання. Зазначимо, що у корейській світоглядній традиції суспільство і держава порівнювалися завжди з патріархальною сім'єю, де батько був не просто батьком, а старшим за матір, батьки - старшими за дітей, брати - старшими за сестер [6, с.17 - 35]. У відповідності з цим, держава сприймалась і сприймається не як щось вороже, відокремлене від лю-

дини, що характерно для ліберального світогляду, а як природна сила, здатна захистити свого громадянина. Своєрідною цінністю та особливістю Сходу був світогляд колективізму, а не індивідуалізму. У світогляді корейців завжди було поняття, що у державному устрої, розвитку, свободі, економічному зростанні важливу роль відігравали всі верстви суспільства без винятку. «Єкусім» у сучасному південнокорейському суспільстві проявляється як відданість інтересам країни. Цей важливий традиційний світоглядний елемент поміг президенту Пак Чжон Хі та багатьом іншим його наступникам безконфліктно, з пошаною до влади здійснити великий економічний ривок. Для філософії Конфуція про «благородного мужа» найвища цінність його полягає у відданості. Корейська традиція, яка йде із споконвіків, стверджує, що на патріотизм не впливає статус чи соціальний рівень [12]. Слід зазначити, що корейці завжди віддають перевагу своїм товарам та своїй продукції. Де б не жили корейці, вони завжди купують те, що вироблено в Кореї. Ось тому багато світових фірм не можуть пустити досить сильні коріння в корейській економіці, яка також побудована по принципу «своє краще!».

Усвідомлюючи свою національну ідентичність, та завдяки модернізації, корейці заново відкрили для себе ті цінності, які притаманні їхнім традиціям та культурі; пробуджуючи прихований потенціал і життєві сили народу, вони проклали дорогу до нового, кращого майбутнього, яке у XXI столітті зробило їх могутньою державою. Цінності та ціннісні орієнтації відіграли та відіграють першу та найважливішу роль у динамічному розвитку Південної Кореї. Зазначимо, що для Південної Кореї як частини Азії - Азійські цінності це - авторитарність. У їх рамках інтереси держави (начальства, влади) ставляться вище від інтересів особистості. Азійські цінності - ієрархічність. Цей компонент дуже часто не відокремлюють від авторитарності, з якою він справді «йде рука в руку». Але якщо авторитарність розглядається нами як міра жорсткості управління, то під ієрархічністю ми маємо на увазі переважання вертикальних зв'язків над горизонтальними. Азійські цінності - корпоративність і персоналізм. Прагнення не стільки до об'єднання в єдине ціле, скільки до відокремлення невеликої групи від решти суспільства і поділу за формулою «свої - чужі»; азійські цінності - ритуалізація як відданість традиції й прагнення робити все відповідно до неї, надаючи підвищене значення зовнішній формі. «Ядро» успішної соціокультурної модернізації як підґрунтя для економічної модернізації, по-перше, корейське суспільство значно менше, ніж західні, цінує свободу і значно більше - порядок і спокій. Їх відрізняє повага до влади. По-друге, вони високо цінують колективізм, солідарність і відкидають індивідуалізм. Інтересам спільноти й суспільства в цілому віддається перевага перед інтересами індивіда. Надзвичайно велике значення надається сім'ї. По-третє, для них характерна велика прихильність традиційним моральним цінностям, дисципліна, оцадливість і висока трудова етика.

Південнокорейський приклад економічної мо-

дернізації, яка здійснила грандіозний прорив, наче свідчить про особливу модель модернізації у посттрадиційному суспільстві, яке формувалося на конфуціанській історико-культурній основі [21].

Отже, найбільш значущими компонентами соціокультурної модернізації в Південній Кореї стали: корпоративний підхід до будь-яких проблем і консенсус при виробленні практичних рішень; традиційно шанобливе ставлення до властей на прикладі шанобливого ставлення між членами сім'ї; зусилля з підтримання порядку і гармонії в суспільстві, на основі древньої традиції; надзвичайно важлива роль сім'ї та інших соціальних спільнот; самодисципліна і відмова від власних бажань в ім'я колективу, замість індивідуалізму - колективізм; винятково важлива роль освіти; терпимість, оцадливість, повага до старших [12, с.226]. Якщо в західних країнах переважає цілераціональний тип соціальної дії, то в Східній Азії домінує ціннісно-раціональний. В свій час М. Вебер бачив у конфуціанстві джерело відсталості на прикладі Китаю. Але як показав життєвий досвід, в даному випадку великий соціолог помилявся. Адже саме конфуціанська етика зумовила економічні успіхи Південної Кореї настільки швидко та актуально, як вона не змогла цього здійснити в Західному суспільстві.

Важливі модернізаційні процеси не залишили стороннім і вклад протестантизму як найвпливовішої християнської течії сучасної Кореї. Головна ж особливість протестантизму Південної Кореї в тому, що в його основі лежить богослов'я Жана Кальвіна, незважаючи на різновидності протестантських деномінацій. Суверенітет Бога і особиста відповідальність людини перед Творцем, це є фундамент кальвіністської теократії, які стали духовною опорою у модернізації Кореї. Ця модернізація мала характерний чинник: перехід з відсталого феодального країни в постіндустріальну. Після розколу півострова на Північ і Південь, внаслідок громадянської війни 1950-1953 років, Південна Корея отримала величезну духовну надбавку в особі емігрантів-протестантів з Півночі. Адже протестанти Південної Кореї виявилися локомотивом у справі економічної та соціокультурної модернізації країни. Тут якраз і позначився кальвіністський характер церков. Почуття вибраності, впевненості в порятунку, пуританська етика сім'ї та праці, спрямованість до успіху, підприємливість, працьовитість, активна участь парафіян у політичній діяльності - всі ці елементи особисто відповідального життя перед святим Богом визначили обличчя нинішньої Кореї. Що ж сприяло соціокультурній модернізації, яка у своєму підґрунті мала характер традиційних цінностей [15]? Враховуючи важливі часи щодо відновлення народних цінностей та світогляду, корейський протестантизм пройшов дуже глибоке злиття і взаємопроникнення традиційних корейських вірувань у протестантизм, що й зіграло важливу роль у формуванні підґрунтя для цієї модернізації.

Сучасний президент Кореї Лі Мйон Бак, який пройшов шлях від ключового працівника найпотужнішого чеболу «Хйонде» до мера Сеула, а потім президента, він, колишній протестантський пресві-

тер, головна робота якого полягала у відповідальності за дотримання порядку у виборчих процесі церкви.

Сьогодні його заслуга це стійка демократична система з сильним громадським суспільством. У Кореї сьогодні досить чітка та строга система виборів. Там працює громадська мережа християнських протестантських комітетів, що спостерігають за чистотою виборів. Спроба порушити закон в ході передвиборної компанії стає кінцем політичної кар'єри претендента. Протестанти і сильні ЗМІ роблять безчестя на виборах неможливим. Також і закон єдиний скоріш за все у своїй унікальності в Південній Кореї, де за зраду чоловік чи жінка можуть потрапити під суд, та відпрацювати рік на громадських роботах[8].

Висновки. Розглянувши особливості модерні-

зації сучасного Південнокорейського суспільства, зазначимо наступне. Її здійснення відбувалося у формі реформ «згори», що забезпечило мирний характер модернізації авторитарного режиму. Національно-культурна специфіка корейського суспільства та особливості існуючого авторитарного режиму відбилися на формі і темпах модернізації Кореї до демократії, здійсненого прискореним еволюційним шляхом. Зазначимо, що головними чинниками, які вплинули на модернізаційні перетворення Кореї, було відновлення старих конфуціанських традицій. Відданість землі, праці, сім'ї, державі стали рушійною силою будувати сильну та стабільну державу. Корейське суспільство, завдяки модернізації, сьогодні характеризується як суспільство, яке впливає на сучасні глобалізаційні процеси.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Азійський досвід та Україна // Розбудова держави. - 2000. - №7/12. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.sinologist.com.ua/ukr/Sednev/>
2. Арутюнов С.А. Религия в жизни японцев. // Азия и Африка сегодня. -1966.-№8. - С. 36 - 42.
3. Ермолаева Е.М. Формирование и развитие идеологии периода авторитарных режимов в Южной Кореи (1948-1987 гг.). Автореф. дисс. на соис. учен. степ. канд. ист. наук. - Владивосток, 2010. -26 с.
4. Ким Г.Н. Южная Корея от военной хунты до демократии. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://kore-saram.ru/Kim-G-N-YUzhnaya-Koreya-ot-voennoi-hunti-do-demokratii>
5. Ким Г.Н. Республика Корея. - Алматы: Дайк-пресс, 2010. - 584 с.
6. Ким Дэ Чжун. Южная Корея: драмы и надежды демократии / Пер. с кор. Ред. Е.П. Бажанов, В.Ф. Ли. - М.: Республика, 1992. - 320 с.
7. Корейский язык изучают во всем мире. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://world.kbs.co.kr/russian/>
8. Кузин Е.В. Протестантская христианизация Кореи: синтез с традицией как основа успешного прозелитизма. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://philology.gorodok.net/kuzin01.html>
9. Леженина Т.В. Модель модернизации Республики Корея. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: www.econorus.org/consp/files/bhfs.doc
10. Литвинов О. М. Модернізація, раціональність і перспективи сучасного осмислення права як феномена культури, або Філософські уроки правознавства. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://dspace.nbuv.gov.ua>
11. Ланьков А.Л. Модернизация в Восточной Азии, 1945 – 2010. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://polit.ru/article/2010/03/11/>
12. Пак Чжон Хи. Возрожденная Корея: модель развития. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://lib.ru/ME-MUARY/SINGAPUR/koreareborn.txt>
13. Скворцов И.П. О социокультурных аспектах модернизации современной России. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://teoria-practica.ru/-4-2011/philosophy/skvortsov.pdf>
14. Хе Чуаньци. Обзорный доклад о модернизации в мире и Китае (2001—2010) / Пер. с англ. Под. общей редакцией Н.И.Лапина. - М.: Издательство «Весь Мир», 2011. — 256 с.
15. Христианство в Кореи. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://refchurch.ru/index.php%3Fid%3D32>
16. Eisenstadt S. N. Tradition, Change, and Modernity. — N. Y., 1973. —151p.
17. Chu, Yun han. State structure and Economic Adstumen of the East Asian Newly Industria- lizing Countries. — Autum. 1988. — 670 p.
18. Lee Jog Won. Industrial policies, chaebols and market reform agenda in Korea. - The Journal of East Asian Affairs. Vol. 20, No. 1, 2006. - 118 p.
19. F. Gibney. Koreas Quiet Revolution: from Garrison State to Democracy. - N.Y., 1992.; Cumings, B. Korea's Place in the Sun: A Modern History. - N.Y., 2005 - 542 p.;
20. Samsung продал более 30 миллионов Galaxy S III. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.liveinternet.ru>
21. Amartya Sen. «Human Rights and Asian Values». [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.mtholyoke.edu/acad/intrel/sen.htm>.